

Velimir ŠEĆEROV

Donava kot dejavnik prostorske integracije Srbije in Evrope

Podonavje
Čezmejno
sodelovanje
Integralni razvoj
Prostorsko
planiranje

Cross-border
cooperation
Danube River
Integral
development
Physical planning

V Evropi je Donava danes prvorazredno naravno in integracijsko merilo. Zaradi tega je predmet posebne skrbi in tema številnih načrtov, študij ter analiz. Prek nje Srbija vidi svojo priložnost za vključevanje v sodobne evropske tokove. Prvi korak je čezmejno sodelovanje s sosednjimi regijami podonavskih držav. Integralno planiranje in skupne aktivnosti ter razvoj in zaščita Podonavja so osnova tega sodelovanja, ki bi moralo sčasoma prenesti v transregionalno in transdržavno sodelovanje ter pripeljati do integralnih planov prostorskega razvoja vsega toka. Glede na dejstvo, da precejšnji del Donave teče skozi Srbijo (588 km), je povsem logično njeno popolno vključevanje v vse razvojne procese, ki vodijo k napredku vsega državnega prostora ob uporabi evropskih izkušenj ter lastne pozitivne prakse.

In Europe the Danube is today a first class natural and integrative measure. Thus it has become the subject of special attention and the topic of numerous plans, studies and analyses. In Serbia the Danube is seen as an opportunity for joining into contemporary European flows. The first step is cross-border cooperation with neighbouring regions in Danubian countries. Development and protection of the river are the basis for integral planning and common activities, which in time has to expand into trans-regional and trans-national cooperation, all leading to integral plans for the entire river course. In view of the fact that a substantial part of the Danube passes through Serbia (588 km), its inclusion in all development processes that lead to progress of the entire national territory is completely logical, whereby European experiences and positive domestic practice should be put to use.

1. Uvod

Donava in Podonavje zasedata eno tretjino evropske celine. Če zajamemo ves zliv reke, Podonavje obsega osemnajst držav: vso Madžarsko in Romunijo, del Češke republike, večje dele Slovaške, Avstrije in nekdanje Jugoslavije, velik del Nemčije (Bavarsko in Baden Virtemberg), del Bolgarije in dele nekdanjih sovjetskih republik Ukrajine in Moldavije (preglednica 1). Podonavje zamejujejo gorske regije: Alpe na zahodu, Karpati na severu in vzhodu ter balkanske in rodopske planine na jugu. Danes je Donava v središču mreže notranjih plovni poti Evrope, dolgih 35.000 km, pri čemer ves zliv obsega 817.000 km². Vsako leto prinese ogromne količine vode v Črno morje (skoraj 220 milijard m³) pri tem pobira vodo mnogo velikih hidroloških objektov in ustvarja več vlivov v delti.^[1] Pomembni pritoki kot so Inn, Sava, Drava, Tisa, Drina, Morava idr., soustvarjajo njen bogat hidrološki zliv. Kot največja evropska rečna magistrala (2.857 km)^[2] povezuje prek 500 milijonov ljudi in približuje gospodarsko

Preglednica 1: Podonavske države (v širšem smislu)

Podonavske države	Delež ozemlja, ki pripada Podonavju
Nemčija	16
Švica	6
Avstrija	97
Češka republika	29
Slovenija	78
Madžarska	100
Slovaška	95
Hrvaška	58
Bosna in Hercegovina	78
Srbija in Črna gora	91
Romunija	100
Bolgarija	46
Moldavija	38
Ukrajina	5

* Delež ozemelj Italije, Poljske, Albanije in Makedonije, ki spadajo v Podonavje je zelo majhen (manj kot 2 %).

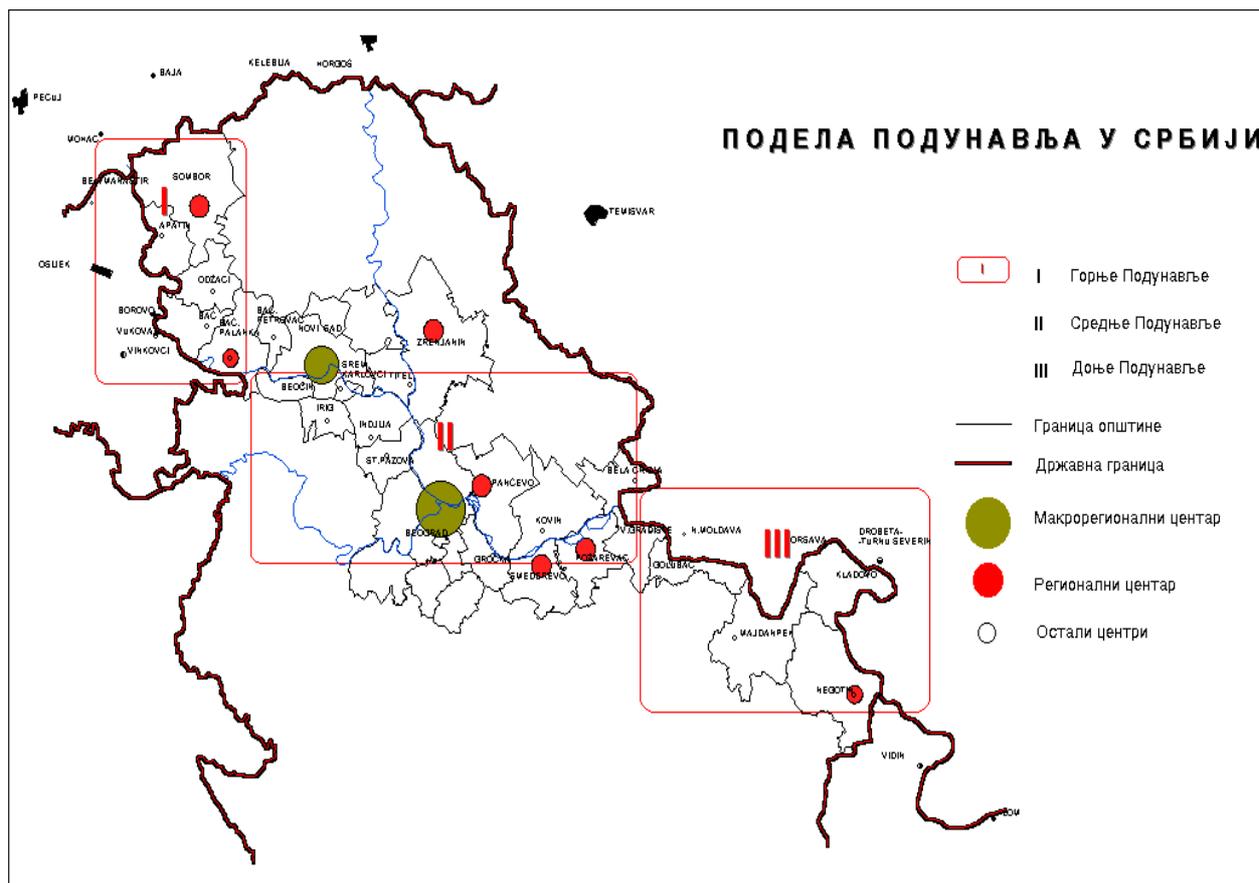
Vir: Danube Space Study, Österreichisches Institut für Raumplanung, september, 1999.

najprivlačnejše dele stare celine. Če upoštevamo ves zliv, tako njegovo povezavo s Severnim morjem kot načrtovane povezave z Jadranskim in Egejskim morjem, je Donava danes eden najpomembnejših naravnih virov središčnega dela celine. Transevropska plovna pot, ustvarjena s povezovanjem Rena, Maine in Donave [3] in dolga 3.505 km, že dolgo ponuja možnosti za razvoj prometnega, trgovskega in drugega gospodarstva.

Uradni izvir Donave je v Donaueschingenu in se omenja že v času Tiberija. V neposredni bližini je sotočje dveh rek, Breg in Brigach, ki pomeni začetek reke. Podatek je pogosto predmet razprav, zlasti med prebivalci omenjenega kraja. Namreč, čeprav gre za uradno priznani začetek te velike evropske reke, mnogi trdijo, da je njegov pravi izvir na začetku Brega, 48,5 km od Donaueschingna.[4] Predpostavka je, da je pred 60 milijoni let (polovica terciarja-eocena) Donava izvirala nekje pri Dunaju, v Sermatskem morju, ki je prekrival vso jugovzhodno Evropo. Po številnih tektonskih premikih in spremembah je dobila današnji potek čeprav je bila v zgodovini razdeljen na Donavo (zgor-

nji del toka) in Histar (spodnji del), ki sta danes ena reka.[5]

Glede na pomembnost Podonavja za celoviti razvoj evropske celine je Donava razvojna os držav, skozi katere teče; praviloma so območja ob njej imela možnost biti naprednejša in najbolj razvita, z izjemo tistih, ki so bila pod mejnim režimom in katerih razvoj je bil počasnejši in težji prav zaradi dejstva, da so imele obrambni značaj in vojaški-strateško položaj (limes, vojna meja v Banatu, železna zavesa idr.). S tem v zvezi postane povsem jasno, zakaj so se za gospodarske in naravne potenciale Donave zanimali ne le narodi, ki so naravno vezani nanjo, temveč tudi tisti, ki so želeli uporabiti številne prednosti te regije. Zgodovinsko gledano je bilo to območje prizorišče mnogo bojov, narodi, ki so tam živeli, pa so pogosto branili (in osvajali) posamezne dele. Po drugi strani ga označuje tudi sodelovanje med posameznimi državami Podonavja, ki je nastalo zaradi naravne vezi, neodvisno od številnih takratnih delitev (še danes je razdeljeno), bodisi ideoloških, nacionalnih, kulturnih, verskih ali še katerih.

Slika 1: Razdelitev Podonavja v Srbiji

2. Podonavje v Srbiji

Prostor današnje Srbije in Črne gore v odnosu do Donave je bistveno drugačen kot prej, v SFRJ. Glede na načine planiranja in organizacije prostora nekoč in danes lahko opazimo razlike med Podonavjem v Srbiji v severnem delu ob meji s Hrvaško ali južnem delu ob meji z Romunijo do Bolgarije. Razlike so očitne ne le v prostorskem planiranju, temveč tudi v mreži naselij, infrastrukturi, industriji idr. Namreč, do leta 1991 je bil prostor Donave v delu, ki je danes meja s Hrvaško, načrtovan kot središčno področje nekdanje države. Zdaj so razmere bistveno drugačne tudi v odnosu do naselij ob meji. Nekdanji odnos je povzročil mogočno razvojno razsežnost tega območja, saj je predpostavljala naravne vsebine in značaj območja ležečega ob veliki reki, ki je praviloma vzvod razvoja. Pomembna mesta na obeh straneh meje (Sombor, Apatin, Osijek, Vukovar idr.) so našla svoj prostor in si zagotovila razvoj prav zaradi vseh naravnih potencialov območja, komunikacij in strateške lege. Danes so razmere povsem drugačne.^[6] Podedovane organizacije prostora, načrtovane in urejane dolga leta, preprosto ni več. Meja kot vsaka druga, vendar dodatno pobarvana s posebno razsežnostjo nacionalnih bojov iz bližnje preteklosti ter stalnih napetosti nizke intenzitete, ki zadoštujejo za preprečevanje resnih zamisli o konkretnih prostorskih dejanjih, korenito spreminja in opredeljuje razvojno komponento te regije. Čeprav trdimo, da prostor ni deljiva kategorija in da ne prenese administrativnih preprek (meje), je v primeru Srbije in Hrvaške v zadnjih dvanajstih letih postal jasno ločen. Vsekakor so razmere danes boljše. Institucionalno sodelovanje se počasi krepi, *mehke* mejni prehod brez vizumov med državama omogoča pomembno izboljšanje bilateralnega sodelovanja, nastajajo pa tudi že napovedi o skupnih dejanjih v prostoru in oblikovanju skupnih planskih regij.

Po drugi strani, preostali del srbskega Podonavja ohranja dozdašnje lastnosti in funkcije. Spodnje Podonavje v Srbiji (od Gradišta do Kladovega) je vedno bilo pod režimom meje. Že omenjena in v zgodovini pogosto potrjena meja na Donavi (rimski limes, avstro-ogrska, meja z državami Varšavskega pakta idr.) med današnjo Srbijo in Romunijo zdaj postaja mehkejša in perspektivnejša od meje s Hrvaško, kar zadeva čezmejno sodelovanje. Z odpiranjem Romunije okolici in

evropskim planerskim razvojnim težnjam se ponovno ustvarja skupno stališče do naravnih danosti in dozoreva zavest o nujnosti skupne skrbi in načrtovanju Donave. Džerdap je stalno predmet zanimanja številnih arheologov, umetnostnih zgodovinarjev in kulturologov z obeh strani meje, ki, vsaj zdi se tako, vzpostavljajo stike in ustvarjajo razmere za usklajeno delovanje na odkrivanju in zaščiti kulturnozgodovinskega bogastva tega območja. Takšne poskuse spremlja organizacija multinacionalnih (podonavskih) festivalov s prizorišči v obmejnih mestih.^[7] To so prvi poskusi začetnega sodelovanja, ki bi pozneje lahko zajelo tudi druge dejavnosti v regiji.^[8]

Zgoraj navedeno navaja k razdelitvi Podonavja v Srbiji v odnosu do sistema dozdašnjega in prihodnjega planiranja in rabe prostora (slika1):

- **zgornje Podonavje** – prostor ob meji s Hrvaško, kjer so odločilno spremenjene nedavne prostorske in funkcionalne lastnosti in je del od vstopa Donave v Srbijo pri Batini (Bezdan) do Bačke Palanke;
- **srednje Podonavje** – prostor od Bačke Palanke do Rama, tj. Podonavja v Srbiji, ki obsega objektivno največja in najbistvenejša središča v Srbiji in je ohranil svoje nekdanje lastnosti ter ne zahteva drugačnega načina planiranja ali ureditve ozemlja;
- **spodnje Podonavje** – prostor ob meji z Romunijo od Rama do Prahova, z nespremenjenimi lastnostmi, vendar s perspektivnejšimi razmerami, kar zadeva čezmejno sodelovanje.

Razdelitev Podonavja v Srbiji je navajal že D. Perišić (1967), vendar se je nanašala samo na del od Beograda do bolgarske meje, saj je bila izdelana za enakoimenski prostorski plan za HE Džerdap in je opredeljevala funkcionalne cone mestnih središč ob Donavi. Podobna je delitev iz leta 1997 (B. Stojkov, S. Subotić, M. Vujošević) z delitvijo Podonavja na dva dela, od Beograda do Beograda in od Beograda do Prahova (bolgarska meja), in je *umirjena ekstenzivna različica omejitve tega območja*. Ob uporabi izkušenj, ki izhajajo iz geografskih, administrativnih, zgodovinskih ali pač političnih aksiomov, in z dodatkom zdajšnjih dejanskih razmer predlagamo delitev na tri podonavske regije, zlasti v sklopu čezmejnega sodelovanja in različnosti v dozdašnjem planiranju in prostorskem urejanju Podonavja.

Začetek 21. stoletja državam Balkana odpira prespektivnejši pogled v prihodnost. Danes je vsem državam te regije skupno naslednje:

- odpiranje k Evropi in sosedam;
- (ne)stabilne politične razmere;
- začetek ali zaokroževanje regionalizacije lastnega ozemlja skladno z evropskimi priporočili;
- privatizacija, ki v vseh državah pretežno že poteka, vendar z različnim obsegom in uspešnostjo;
- odvisnost od tujih vlaganj in naložb v oživiljanje ali spodbujanje domačih gospodarskih potencialov;
- možnost skupnega prostorskega planiranja sosednjih ozemelj, ne glede na administrativno razdeljenost.

3. Podonavje v Evropi

Po razburljivi zgodovini in številnih napetostih ob Donavi gredo evropske smernice in načrtovani razvoj v smer aktiviranja in izkoriščanja potencialno najzanimivejšega evropskega območja. Številni plani in študije so usmerjeni v integracijo in usklajevanje planskih strategij ozemeljsko najbližjih držav kakor tudi tistih, ki so prostorsko bolj oddaljene med seboj, vendar imajo tradicionalno ali potencialno zvezo.^[9] Stvarno, funkcionalno sodelovanje se vzpostavlja med obmejnimi regijami sosednjih držav z začetkom subregionalnega sodelovanja na ključnih področjih, ki se jim pozneje lahko pridružijo tudi regije širšega območja v državah, pri čemer se lahko seznam pomembnih in skupnih tem stalno daljša. Tako zamišljena oblika sodelovanja bi peljala k **stalnemu planiranju** oziroma do resničnega izvajanja zamišljenih idej, v katere je možno vedno skupno poseči, odvisno od dejanskega izvajanja na terenu.

Ključne vezi za takšno sodelovanje so tudi naravni objekti, predvsem Donava in pripadajoče zaledje, v širšem smislu pa ves zliv reke. V Evropi bi težko našli bolj povezovalno danost od Donave, zato ne preseneča neverjetna pozornost, ki se ji posveča tako v Evropi kot tudi lokalno, v posameznih državah. Prebivalstvo Podonavja že dve desetletji stagnira oziroma je rast le dvedestotna^[10], vendar so regionalne razlike ogromne (npr. Nemčija ali Albanija) in opazne tudi znotraj meja posameznih držav (npr. Vojvodina ali Kosovo in Metohija).

Nekaj podatkov o Donavi in Evropi prikazuje pomembnost reke za sodelovanje in integracijo v državah skozi katere teče:

- približno 1.000 km (36 %) vse dolžine Donave teče v mejnih conah posameznih držav, tj. na tej dolžini sta naravna in administrativna meja enaki, le v štirih točkah je na Donavi tromeja;
- na reki je 149 mostov, od katerih je samo 8 (5 %) meddržavnih;^[11]
- na reki je 14 hidroelektrarn, in sicer: 2 v Nemčiji, 9 v Avstriji, 1 na Slovaškem in 2 med Srbijo in Romunijo, v prostoru Podonavja je tudi 9 nuklearnih elektrarn.

Donava povezuje izredno bogata območja Evrope, pa tudi bogata z revnimi, vzhod in zahod, različne sisteme, verstva in kulture. Podonavje danes na različne načine planirajo vsi: bilateralno, meddržavno, globalno, interno ali parcialno. Pozornosti je deležno prek vseh vidikov človeškega delovanja, izdelujejo različne posredne in neposredne strategije političnega, prostorskega, gospodarskega in drugega razvoja. Zdi se, da bodo imeli vsi dokumenti, omenjeni v nadaljevanju, kaj opraviti z Podonavjem, čeprav Donava ali pripadajoče zaledje nista njihovi osnovni temi. Zdajšnji planski dokumenti, ki jih izdelujejo v Evropi, imajo nekaj skupnih značilnosti:

- plani (študije, analize idr.) so strukturni;
- dajejo navodila in načela (politike) in ne končnih rešitev;
- delujejo integrativno, zlasti kar zadeva povezovanje držav EU z državami zunaj nje;
- krepijo kodifikacijo planske metodologije in politik razvoja;
- temeljijo na izkušnjah iz EU, pri čemer uporabljajo bolj ali manj drugačne pristope;
- manj razvitim državam različne države EU ponujajo podporo in pomoč v obliki koordinacije, motivacije (prek vključevanja v različne evropske projekte in organizacije SECI, PHARE, ECE idr.) in povezovanja.

Generalno gledano je cilj teh dejanj približevanje (izenačevanje) evropskih držav nekdanjim komunističnim državam z vzpostavljanjem tesnejšega sodelovanja in pomočjo pri **tranziciji** v novi sistem. Naravno in značaj sodelovanja v Podonavju določata predvsem gospodarska struktura posameznih držav v regiji in težnja za prilagajanje strukturam razvitih držav. Pri slednjem mislimo na pomembno rast deleža terciarnega sektorja v družbenem proizvodju. Nedvomno Donava,

kot naravni vir za razvoj skupnega gospodarstva, trgovine, prometa in turizma in kot ogrodje regionalnega sodelovanja, ponuja vsem državam območja primerjalno prednost v procesu gospodarskega prestrukturiranja. (E. Stojić-Karanović, 1994.)

4. Izkoriščenost potencialov Podonavja

Do devetdesetih let prejšnjega stoletja je bil ta naravni vir nezadostno in neustrezno izkoriščen, tj. brez racionalne organizacije, v kateri bi upoštevali ekonomske, ekološke, kulturne in druge interese prebivalcev območja. Na to sta vplivali predvsem blokovska razdelitev^[12] in hladna vojna, v zadnjih letih pa so nastali novi problemi, izzvani z različnimi krizami, vojnam in sankcijami (predvsem mislimo na območje nekdanje Jugoslavije). Prav slednje je bilo vzrok za označitev takratne države kot *bele lise*, razlogi so bili povsem politični in nimajo nobene zveze s stvarnimi geografskimi razmerami. Zdaj se razmere spreminjajo, država Srbija in Črna gora ponovno prevzema svoj položaj igralca v prostoru.^[13] Poleg naštetega so tudi druge resne težave, vezane predvsem na nizko stopnjo gospodarske učinkovitosti in konkurenčnosti v tranzicijskih državah, pa tudi vključevanje v finančne in trgovinske tokove v EU.

Podobno je pri takšnih gospodarskih razlikah posameznih držav nemogoče govoriti o enaki soudeležbi, načinu izkoriščanja, zaščiti ali obravnavi Donave. Razlike lahko nastanejo tudi v tolmačenju ključnega pojma sodobnega planiranja, to je pojma vzdržni razvoj. V svetovnih smereh planiranja (svetovni zbori o vzdržnem razvoju: Rio de Janeiro (1992), Istanbul (1996), Johannesburg (2002)) poudarjajo vzdržni razvoj kot možno pot integralnega planiranja gospodarskega, družbenega in naravnega okolja z minimalnimi negativnimi učinki razvoja enega sektorja na drugega.^[14] Čeprav je načelo vzdržnega razvoja splošno sprejeto, je logično, da predvsem zaradi različnih stopenj razvoja posameznih držav, zlasti gospodarske, ni enakih razmer in potencialov za ustrezno izvajanje v lastni praksi. Spor najpogosteje nastane zaradi trditve, da so države, ki so že dosegle visoko stopnjo gospodarskega in tehničnega razvoja, zdaj sposobne (ker ni več potrebe po nadaljnjem uničevanju lastnega okolja) spremeniti

smer in se posvetiti zaščiti narave ter omejevanju njenega nadaljnjega izkoriščanja. Vsekakor pa vztrajanje pri spoštovanju duha in materije, tj. vseh vidikov človeškega delovanja, vzpostavljanju odgovornosti za vse igralce v prostoru, reciklaži, restavraciji in revitalizaciji, poskusu preusmeritve na ekonomske, varne in obnovljive vire energije, prenovi in ohranjanju kulturnih in zgodovinskih vrednosti in medsebojni odvisnosti vseh elementov prostora in življenja na splošno ni vedno odvisno od materialnih okoliščin posamezne države. Ideja vzdržnega razvoja je torej v vseh elementih skrajno pozitivna, v primeru Donave in Podonavja pa še potrebna. Drugo vprašanje je, ali je popolnoma uresničljiva in možna glede na objektivne okoliščine in sam mentalni sklop človeka kot zainteresirane stranke v prostoru, tj. stalne želje po bogatstvu, ne glede na razmere.

Današnja opredelitev podonavskih držav je, da se Donava planira integralno in v duhu vzdržnega razvoja. S povezovanjem podonavskih regij od Nemčije do Črnega morja se je oblikovala donavska makroregija. Kakor pravi D. Tošič, je z zemljepisnega stališča *Podonavje homogena in kompleksna regija s tremi jasno ločljivimi subregionalnimi celotami: bavarsko, panonsko in vlaško-pontijsko Podonavje, medsebojno ločene z dunajskimi vrati in džerdapskim kanjonom. Bavarsko in panonsko Podonavje spadata v srednjo, vlaško-pontijsko pa v jugovzhodno Evropo.* (D. Tošič, 1998.) Donavska makroregijo danes načrtujejo integralno v čezmejnem, transdržavnem in transregionalnem sodelovanju.^[15] Ob sodelovanju vseh podonavskih držav v oblikovanju študij in projektov o Donavi sta opravljeni planska in razvojna zveza in ugotovljene prednosti, pri čemer so predstavniki držav udeleženk predstavili svoja mnenja, videnja, podatke in predloge. Vsa ta kodifikacija, sodelovanje in skupna strategija držav peljejo k novitemu prostorskemu planu (prostorski strategiji) vzdržnega razvoja Podonavja, ki pred izdelavo zahteva številne metodološke in sistemske spremembe, inovacije in modernizacijo planskih ter političnih opredelitev. Integracijski proces oziroma celovita integracija tega območja bo hkrati pogoj in osnovni cilj takšnega prihodnjega plana. Uresničljivost zamisli bo precej odvisna od prepoznavanja problema, potreb in možnosti ter stopnje pristojnosti regionalnih inštitucij in organizacij za izvajanje sprejetega plana.

5. Sklep: Evroregije in čezmejno sodelovanje v Podonavju

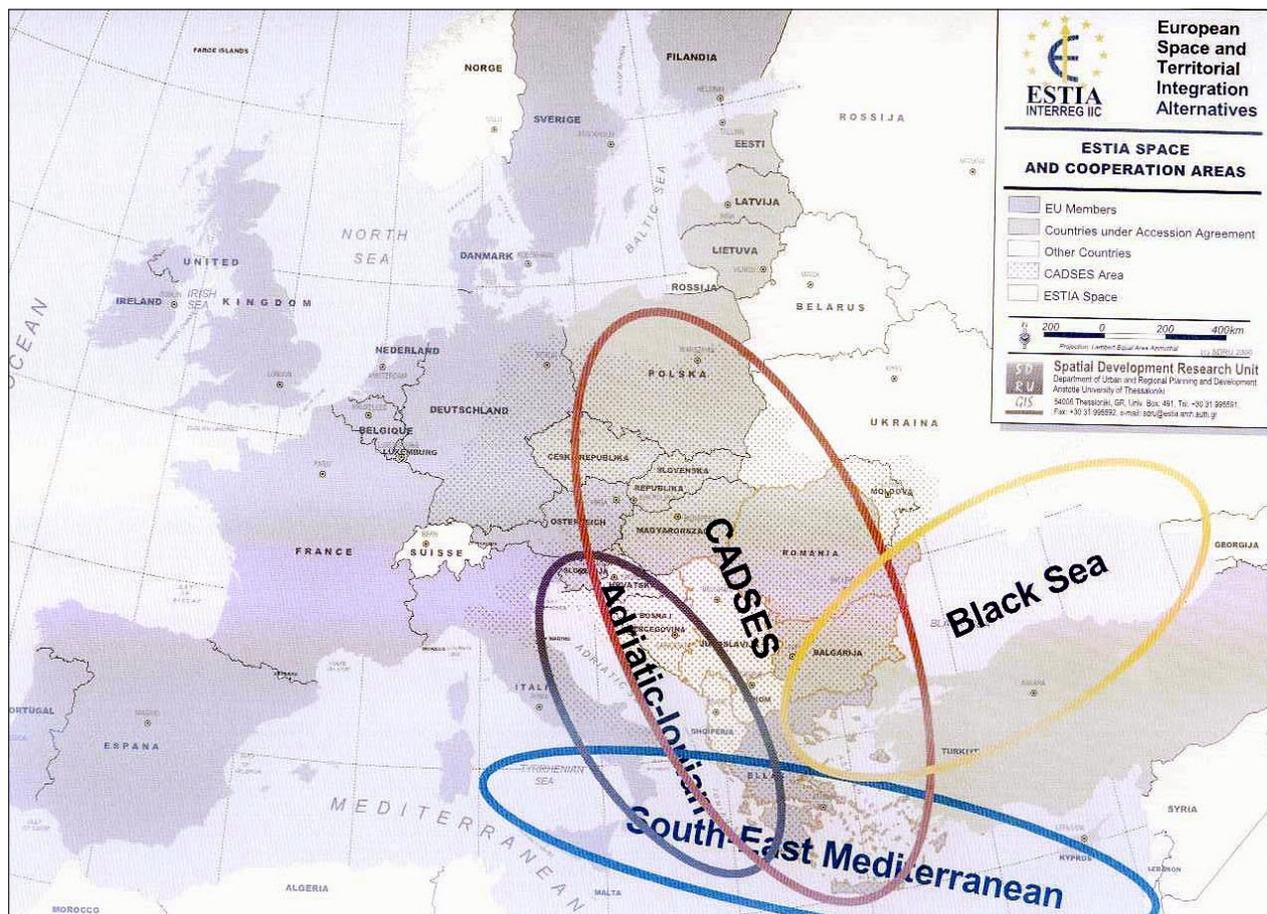
Že tridesetletno vztrajanje pri čezmejnem sodelovanju v Evropi ima korenine prav v ideji o oblikovanju evroregij, tj. obmejnih regij, ki so, čeprav razdeljene s političnimi mejami, medsebojno povezane z različnimi vezmi, npr. ekonomskimi, družbenimi, kulturnimi in celo družinskimi (Sieminski, 1999). Grčić (2002) navaja realizacijo te ideje v treh fazah: 1) leta 1969 je oblikovana Evropska asociacija o čezmejnih regijah (EATG), 2) leta 1981 so sprejeli Evropsko konvencijo o obmejnih in čezmejnih regijah, 3) leta 1985 so sprejeli Deklaracijo o lokalni samoupravi ter leta 1986 sprejeli še Deklaracijo EU o regionalizaciji. Nadalje navaja, da so *prve evroregije ali čezmejne regije nastale iz ustreznih pogodb in sporazumov o obmejnem sodelovanju med državami s skupno*

mejo (dveh, treh ali redko več). Idejo o nastanku evroregij razlaga prek treh osnovnih ciljev: političnega (strategija integracije EU), družbeno-ekonomskega in ekološkega, in prav tako prek treh temeljnih razlogov:

- zaostajanja obmejnih območij na polju gospodarstva,
- obravnavanja *problemskih prostorov*, katerih razvoj podpira vsa država, prav zaradi ekonomske podrejenosti,
- potrebe po sodelovanju sosednjih prostorov na regionalni in lokalni ravni zaradi nujnega reševanja problemov izmenjave blaga, zaščite življenjskega okolja, spodbujanja razvoja znanosti, tehnologije, turizma idr.

Po tridesetih letih evropskih izkušenj pri oblikovanju in vodenju evroregij slednje danes ločimo na tri osnovne tipe: (M. Grčić, 2002):

1. evroregije na območju EU (zahodna Evropa), ki jih označujejo izenačeni finančni status in politična ter ekonomska

Slika 2: Prostor srednje Evrope, Jadrana, Donave in jugovzhodne Evrope (CADSES)

(Vir: Vision Planet – Strategies for Integrated Spatial Development of the Central European Danubian and Adriatic Area, Background Report, prepared by the Working Team, April, 2000)

stabilnost. Povezovanje obmejnih regij spodbujajo številni programi, še zlasti INTERREG I, ki je bil sprejet leta 1990.

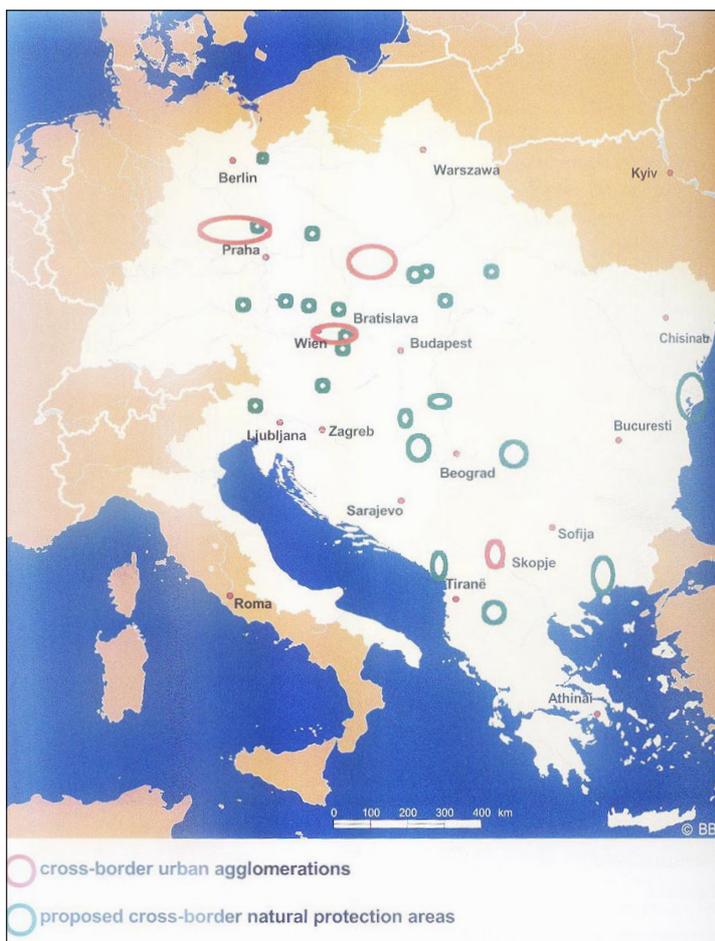
2. evroregije na zunanjih mejah EU, katerih osnovni cilj je integracija držav postkomunistične tranzicije z državami EU. Mnogo primerov takšnega sodelovanja je povzročilo širitev in odpiranje novih evropskih pobud, sublimiranih leta 1994 v programu INTERREG II. Po začetnih dejanjih na obodu EU so se programi razširili globlje v jugovzhodno Evropo in vzhod z obvezno udeležbo vsaj ene države EU kot vodje projekta. Tako so nastali tudi projekti ESTIA, VISION PLANET idr., v katere je že bil zajet prostor Srbije in Črne gore, o katerih bo tekla beseda pozneje.

3. evroregije v državah zunaj EU – V tretji tip evroregije spada območje Srbije in njenih sosed. Enako velja za ozemlja jugovzhodne Evrope. Tukaj gre za čezmejno so-

delovanje Srbije, Madžarske in Romunije, ki so združene v prvi balkanski evroregiji Donava-Kriš-Moriš-Tisa. Čeprav je oblika sodelovanja prepuščena samostojni odločitvi zainteresiranih držav, priporočila EU, danega v različnih razvojnih dokumentih, ki nakazujejo točne točke možnega in potrebnega sodelovanja, ni mogoče spregledati. Takšno sodelovanje sovпада z naravnimi prvinami prostora in dostopnostjo v političnem in ekonomskem smislu.

Drugi in tretji tip evroregij sta novejšega datuma. Šele v zadnjem desetletju prejšnjega stoletja, ko se je končala hladna vojna in so bili politični bloki odpravljani, se je odprla možnost resnega meddržavnega in medregionalnega sodelovanja. V vseh družbenih okoljih so začeli izdelovati številne planske koncepte. Njihov cilj je bil usklajevanje razvoja vzhodnih in zahodnih držav prek aktiviranja skupnih naravnih potencialov. V mnogo planih so se med drugim ukvarjali z območjem jugovzhodne Evrope, ki je bila v istem času, tj. zadnjem desetletju prejšnjega stoletja, prizorišče mnogo kriz in sporov. Vsemu navkljub se je planiranje ohranilo, sodelovanje je vzpostavljeno in prostorske (ter druge) konflikte so začeli počasi reševati. Ti dokumenti so izredno pomembni za vse države Podonavja, ki svojo perspektivo vidijo tudi v potencialih Donave in sodelovanju ob njej (Slika 2).

Vsi omenjeni plani, strategije, načela in metodologije se izvajajo prek regionalnega sodelovanja. Vsi kažejo na resno obravnavo in spoštovanje VII. evropskega koridorja. Skupno planiranje čedalje bolj postaja stvarnost in tudi potreba. Tako si vse države Podonavja tlakujejo pot k skupnemu evropskemu planiranju in iščejo svoj prostor na komunikacijskem zemljevidu Evrope. Tudi Srbija se postavlja enako, hkrati pa ureja in ščiti svoj prostor pred nadaljnjim uničenjem in onesnaževanjem. To je edini način za aktiviranje vrednosti Donave in pripadajočega zaledja. Pri tem je treba odmisлити vse administrativne razdelitve in spoštovati lastne posebnosti in posamezne pozitivne izkušnje.

Slika 3. Cone čezmejnega sodelovanja in varovanja (Vir: Vision Planet – Strategies for Integrated Spatial Development on the Central European, Danubian and Adriatic Area, 2000)

Asist. mag. Velimir Šečerov, diplomirani prostorski planer, Univerza v Beogradu, Geografska fakulteta, Inštitut za prostorsko planiranje, Beograd
E-pošta: app2000@EUnet.yu

Opombe:

- [1] Uradni iztek Donave v Črno morje je v Sulinu.
- [2] Navedena je najpogosteje omenjena dolžina Donave (razlike od drugih znanih podatkov so zanemarljive in vezane na izvir).
- [3] Odprtje kanala Ren–Majna–Donava leta 1992 je omogočilo povezovanje Črnega in Severnega morja in navezave na pristanišča ARA (Antwerpen–Rotterdam–Amsterdam).
- [4] Prilaščanje izvira Donave gre tako daleč, da se omenja celo podatek, češ da v resnici priteče iz vodovodne cevi (pipe) v neposredni bližini izvira Brega, ki to rečico napaja! (K. Magris, 1988.)
- [5] Ernst Nenjeklonjsky (1882–1964), inženir, ki je življenje posvetil Donavi in njenim mejam, pojasnjuje, da je z izključno geografskega stališča gornjedonavski tok dolg 1.100 km, do utoka reke March, po mednarodnem pravu pa obsega 2.050 km, do samih Železnih vrat, tj. nekdanje turške meje.
- [6] Nekdanja pomembna mesta in prostori na obeh straneh meje imajo danes povsem drugačen status. Na primer Kopački rit, nekdanj naravni rezervat v SFRJ, je v devetdesetih postal strateško pomembna vojna cona, leta 2002 pa zapuščen in opustošen proctor. Podobne razmere so v nekdanj močnem industrijskem središču Vukovarju.
- [7] V Kladovem in Turnu Severinu je bil leta 2000 skupni tridnevni seminar s koncerti, slikarskimi razstavami ipd. pod naslovom *Kulturne vrednosti kao osnov prostorne integracije podunavskih zemalja*. Na predlog Evropske unije in pobudo ekspertov iz Srbije (B. Stojkov), Romunije in Bolgarije je ta projekt odprl tudi nadaljnemu sodelovanju tudi na drugih področjih. Dogodek sta pospremila skupni zbornik del in izdaja prve številke biltena *Iron Gate*, ki ga urejajo predstavniki vseh treh držav, predmet zbornika pa bodo problemi obmejnih občin na območju Džerdapa.
- [8] Po dokumentu VISION PLANET je izločenih pet con čezmejnega sodelovanja. Dve vključujeta prostor Srbije. Prvi je pri vstopu Donave v državo (tromeja), kjer poteka sodelovanje z regijami v Hrvaški in Madžarski, drugi pa pri izhodu, na Džerdapu, ki ga sestavljajo tudi regije v Romuniji in Bolgariji, na levem bregu reke (glej tudi sliko 3).
- [9] Povezovanje je lahko: čezmejno, transdržavno in transregionalno.
- [10] Podatki so prevzeti iz dokumenta VISION PLANET.
- [11] Zanimivost je, da so od osmih meddržavnih mostov trije med Srbijo in Hrvaško, kar je posledica nedavne ločitve nekdanjih republik SFRJ. Do leta 1991 so bili znotrajdržavni mostovi.
- [12] O tem, kako mogočen ločilni dejavnik je lahko velika reka, govori podatek, da je na 470 km dolgi meji med Romunijo in Bolgarijo le en most! Podobno je na meji med Srbijo in Romunijo, ki meri 222 km.
- [13] Res je, da še vedno obstajajo politična pogojevanja, ki ne dopuščajo popolne integriranosti s sosednjimi državami, toda planska načela iz Prostorskega plana Srbije so upoštevana tudi v planih širšega področja. SRJ takrat ni bila članica mednarodnih organizacij, ki se ukvarjajo z Donavo, tako da za posamezne projekte ne more dobiti finanč-

ne pomoči. Vseeno pa je najpomembnejše, da je zastopana in ponovno vključena v evropske planske tokove.

- [14] Uradni izraz *vzdržni razvoj* je bil globalno sprejet v Rio de Janeiru leta 1992 s prejetjem dokumenta AGENDA 21, ki so ga podpisale skoraj vse države sveta, vključno s Socialistično republiko Jugoslavijo. Po tem srečanju se je zvrstilo še mnogo drugih, nazadnje v Istanbulu, kjer je bila sprejeta deklaracija HABITAT II.
- [15] Rezultat sodelovanja je dokončani projekt *The Danube Space Study*.

Viri in literatura

- Agenda 21-Rio Declaration (1992) Conference on Environment and Development, The United Nations, New York.
- Graute, U. (1998) Sustainable Development for Central and Eastern Europe, Springer, Dresden.
- Grčić, M. (2002) Koncept graničnog regiona. V: Problemi revitalizacije pograničnih krajeva Jugoslavije i Republike Srpske, Geografski fakultet, Beograd.
- Magris, C. (1988) Dunav, Grafički zavod Hrvatske, Zagreb.
- Perišić, D. (2000) Projekat za prostorni plan dunavsko-savskog pojasa. V: Kulturne vrednosti kao osnov prostorne integracije podunavskih zemalja, Udruženje urbanista Srbije, Kladovo.
- Stanković, S. (1996) Planovi razvoja turizma na Dunavu u Srbiji. V: Podunavlje u Srbiji-zaštita, ure enje, razvoj, Udruženje urbanista Srbije, Beograd.
- Stojić-Karanović, E. (1994) Danube-The River of Cooperation, The Third Conference, International Scientific Forum Danube River of Cooperation, Beograd.
- Stojkov, B. (1996) Ka integralnom prostornom planu Podunavlja. V: Podunavlje u Srbiji-zaštita, ure enje, razvoj, Udruženje urbanista Srbije, Beograd.
- Stojković, J. S. (1893) Na lepom srpskom Dunavu-od Beograda do Radujevca, Knjižara D. M. Đorića, Štamparija Kraljevine Srbije, Beograd.
- Šećerov, V. (2002) Dunav kao okosnica transgranične prostorne integracije, Magistarska naloga, Univerza u Beogradu, Geografski fakultet, Beograd.
- Šećerov, V. (2002) Transgranična saradnja u oblasti Podunavlja. V: Problemi revitalizacije pograničnih krajeva Jugoslavije i Republike Srpske, Geografska fakulteta, Beograd.
- Šećerov, V., Nevenić, M.; or ević, A. (2003) A View on the Danube Space in Serbia Today. V: Danubian and Other Planning Issues, Geografski fakultet-Institut za prostorno planiranje, Beograd.
- The Danube Space Study (2000) OIR, Wien.
- The Iron Gate Cross-border Action Area-National contributions (2000) Expert Group Initial Meeting, Kladovo.
- Tošić, D. (1996) Podunavlje faktor integracije. V: Podunavlje u Srbiji-zaštita, ure enje, razvoj, Udruženje urbanista Srbije, Beograd.
- Vision Planet-Strategies for Integrated Spatial Development of the Central European, Danubian and Adriatic Area (2000) Background report.